

Quare 1. dispensatio a jejunio propter infirmam valetudinem, si totaliter infirmitas evanuit, non amplius subsistit. — Simile quid dic de dispensatione a recitando divino officio propter infirmitatem.

2. Dispensatus ab impedimento matrimoniali consanguinitatis dispensatus manet, etsi postea, ante initum matrimonium causa motiva cessavit; similiter qui dispensatus est ab irregularitate ex causa motiva paupertatis. Nam supponere debemus, legislatorem velle, modo tempore dispensationis causa subsistat, absolute irregularitatem auferre.

Aliud tamen dic de dispensatione a voto castitatis, v. g. ad legitimandam prolem data, ut matrimonium iniri possit. Si proles ante matrimonium initum moriatur, dispensatio in ordine ad matrimonium ineundum non jam subsistat. Nam si proles legitimanda sola causa dispensationis fuit, matrimonium licite fieri non potuit, nisi *dependent* ab illa causa tempore matrimonii existente. Cf. S. Alph. n. 196, Suarez l. 8 cap. 30, Reuter n. 249 et 250.

Dictum est „causa motiva *totaliter* cessante“. Quando enim causa ex parte manet, dispensatio humanae legis in omni casu debet persistere: aliter enim res innumeris scrupulis exponeretur; neque eam esse Superioris voluntatem putandum est, ut, antequam causa exemptionis plene desinat, obligatio iterum incipiat.

174 Scriptores non omnes conveniunt in assignanda regula, qua discernatur utrum, cessante causa motiva, dispensatio etiam cesset necne.

Regula haec a multis proponitur: „Si dispensatio *absolute* concessa est, dispensatio permanet; si vero hypothetice seu *continuo dependent* a sua causa, cum causa motiva corrumpitur.“ — Quae regula verissima est. At difficultas est in eo, ut discernatur, quando absolute data sit dispensatio, quando non item. Ad aliquale criterium statuendum id servit, quod supra dictum est cum Suarez, absolute datam censi eam dispensationem, cujus effectus indivisibilis sit et unico actu producat. Tamen semper attendendum est ad mentem legislatoris aut expressam, aut prudenter intellectam.

Articulus III.

De legis abrogatione et derogatione.

175 *Abrogatio* est totalis legis revocatio a Superiore facta, *derogatio* vero particularis ejus revocatio. Aliquando tamen distinctio illa non tam stricte attenditur. Abrogatio seu derogatio potest aut ab ipso Superiore oriri, aut a subditis materialiter oriri et a Superiore compleri

De utroque modo pauca notanda sunt.

§ 1.

De abrogatione, quae ab ipso Superiore oritur.

I. Solus Superior, qui legem condere potest, potest eam abrogare. Quare legislator suas leges, leges antecessorum et subditorum abrogare valet: nemo autem potest leges sui Superioris abrogare.

II. Abrogatio potest fieri explicite, aut implicite seu tacite. De posteriore, quatenus per leges supervenientes fit, haec observa:

1. Lex particularis, in jure communi non contenta, lege generali contraria non abrogatur, nisi derogationis particularium legum expressa mentio fit. Ratio est, quia legislator illas particulares leges non censetur omnes cognovisse, neque earum convenientiam et necessitatem: quare nisi expresse eas aboleat, eas in suo vigore relinquere censendus est.

2. Neque *ullae* leges particulares, quae speciali quodam pacto aliove robore firmatae sunt, generali aliqua legum, vel legum particularium abrogatione comprehenduntur, nisi illarum *expressa* mentio fit, v. g. per clausulam „non obstantibus legibus et juribus ullis *etiam speciali mentione dignis*“.

3. Leges priores in tantum abrogantur lege posteriore, in quantum lex posterior iis contradicit. In quantum ergo sensus utriusque legis sine violenta interpretatione servari potest, in tantum utraque lex subsistere dicatur oportet.

III. Quamquam inferior leges Superioris abrogare nequit, conceditur tamen aliquando, ut earum obligationem pro tempore suspendere possit, ut jam supra dictum est n. 126.

§ 2.

De abrogatione, quae a populo incipit, seu de desuetudine.

Cfr. praeter S. Alph. et Salmant, qui infra citantur, Suarez de leg. l. 7; Mazzotta l. c. integra disp. 3; Bouix de principiis jur. can. p. 2 sect. 6.

I. Praeter abrogationem a Superiore solo perfectam locus est alteri 176 abrogationi, quae consuetudine populi nititur. Consuetudo enim et legem condere et legem abrogare potest, idque non vi solius consuetudinis, sed accedente Superioris consensu. Verum consensus minime requiritur expressus, sed ille consensus *generalis* sufficit, quo Superior diuturnos populi seu communitatis mores, etsi sibi non cognitos, approbat, modo certis conditionibus muniti sint. Qui consensus *legalis* dicitur.

II. Ut igitur consuetudo legi contraria seu desuetudo legem abroget vel ei deroget, sequentes requiruntur conditiones ¹:

1. ut sit consuetudo *rationabilis*,
2. ut sit a *communitate*, i. e. a majore vel potiore parte introducta,

¹ Similiter, ut consuetudine lex inducatur, haec requiruntur:

1. ut sit *honestae et utilis*, quia ad rem non honestam vel ad inutilem obligatio exsistere nequit;

2. ut introducta sit a *communitate*, non a paucis tantum;

3. ut *libere* introducta sit cum animo se obligandi; ergo neque ex errore, quia subditi putabant se jam aliunde ligatos esse; neque ex mera devotione, nolentes obligationem veram contrahere. (Imo in dubio standum est pro libertate, sc. voluisse subditos ex sola devotione quaedam observare.)

Attamen si agatur v. g. de inducendo aliquo festo, atque populus communiter de iis paucis, qui forte diem illum non observent, male sentiat, atque etiam Superiores id graviter ferant: negari nequit, haec esse indicia tam gravia, ut intentionem producendae obligationis probent.

4. Ut sit *diuturno tempore observata*. Communiter assumitur decennium pro tempore, quod requiratur et sufficiat.

3. ut procedat *ex opinione juris* aut existentis aut acquirendi,
4. ut sit *satis diuturna*.

III. Singulae conditiones explicandae sunt.

177 1. Ut consuetudo sit *rationabilis*, non sic intelligitur, quasi ex omni parte rationabilis esse debeat, expers ab omni peccato; id enim non requiritur, sed sufficit, ut sit *rationabilis in se*, seu in se communitati conveniens.

Difficilius haec conditio verificatur, si lex omnem contrariam consuetudinem pro futuro tempore prohibet, eamque irrationabilem declarat. At tamen ex iis, quae docent Suarez, Salmant., S. Alph. II. cc. haec statuenda videntur:

1) Si lex tantum *prohibet* consuetudinem futuram contrariam, nondum fit, ut, si re ipse tamen consuetudo illa oriatur, ea legem abrogare nequeat.

2) Si declaratur insuper consuetudo *contraria irrationabilis* eo sensu, ut sit *contra legem naturalem* vel *divinam*, ejusmodi consuetudo nunquam fieri potest *rationabilis*, neque legem abrogare unquam valet.

3) Si declaratur *irrationabilis* propter temporum conditiones: relinquitur, ut, mutatis temporibus, evadere possit *rationabilis*. Quare, etsi difficiliter, tamen revera potest ejusmodi consuetudo legitima fieri adeoque legem abrogare eive derogare. (Cf. S. Alph. I. 1 n. 107 et 108).

NB. Nunquam vero censetur ea consuetudo *rationabilis* teste Bened. XIV. Constit. „*Declarasti*“ 16. Martii 1746 § „*Parochi postremo*“ et „*Praescriptionem*“, quae induceret exemptionem a lege exorbitantem, seu talem, quam legislator nemini unquam concedere consueverit.

2. Secunda conditio (ut sit consuetudo a communitate producta) propterea requiritur, quia aliter non habetur mos populi, quem legislator sartum tectumque servare velit.

178 3. Conditio tertia a diversis diverso modo intelligitur. Quidam sunt, qui putent, consuetudinem legis abrogantem non fieri, nisi populus *sciens* legi se subducere nisus sit, adeoque ab initio peccando seu *mala fide* legem infregerit. Alii contra *per modum praescriptionis* rem considerantes *bonam fidem* exigunt, ita ut populus non possit, nisi legem nesciens, ejus abrogationem perficere. At nequaquam cum praescriptione seu cum juris per praescriptionem acquisitione legis abrogatio equiparanda est. Quare id tandem statui debet, *sufficere utrumlibet*, sive mala, sive bona fide lex diu observata non fuit cum animo obligationi non subjacendi. Ita Less., et clarius Tambur. in *decal.* I. 8 tr. 1 c. 4 n. 11 cum Suarez, Castropal., Lugo *de justit. et jur.* disp. 7. n. 96.

179 4. Quarta conditio est temporis spatium sufficiens. Secundum S. Alph. I. 1 n. 107 probabile est, legem etiam ecclesiasticam decenniali desuetudine abrogatam esse, si nihil nisi temporis diuturnitas adsit, ex quo legis abrogationem perfectam esse judicari possit: si vero ex aliis indicis de consensu tacito legislatoris constat, tempus etiam brevius sufficere posse.

Multi quidem scriptores spatium quadraginta annorum ad legem ecclesiasticam abrogandam requirunt, sed innixi *falsa* comparatione praescriptionis cum legis abrogatione. Quae si vera esset, ad legem a Rom. Pontifice latam, ut facile aliquis concludere posset, requireretur spatium centum annorum; tot enim anni ad praescribendum contra bona ecclesiae Romanae requiruntur. At nemo est, qui de tam diuturno temporis spatio cogitet.

IV. Consuetudo non tantum legem ut immediate in conscientia obligantem abrogare potest, sed etiam legem irritantem: vel consuetudo potest actus per legem irritos validos reddere, et validos irritos facere.

NB. Fieri etiam potest, ut, manente legis obligatione, desuetudine poena legalis auferatur; quia consuetudo sicut contra totam legem, ita contra ejus partem tantum oriri et perfici potest. V. S. Alph. lib. 1 n. 108. Aut e contrario legem mixtam desuetudo in mere poenalem commutare potest, aut legem obligantem in mere directivam non per se sub culpa obligantem convertere. V. Salmant. tr. 11 cap. 6 n. 40 et tr. 15 cap. 5 n. 163, Marc I n. 261.

Articulus IV.

De cessatione legis propter finem cessantem.

Cum abrogatione legis per consuetudinem effecta cohaeret cessatio propter finem cessantem. In utroque enim casu fit, ut lex non jam utilis existat, in priore extrinsecus quodammodo utilis esse desinit, intrinsecus in altero. Si vero intrinsecus inutilis facta est, conditione essentiali deficiente, ipsa lex deficere debet.

Ut vero rite intelligatur illa legis cessatio, haec attendi debent:

I. Cessante fine legis *totaliter* pro communitate, lex ipsa utpote inutilis cessat. Reuter n. 201.

II. Cessante fine legis ex parte tantum, lex ex hac ratione nullatenus cessat, siquidem inutilis non evasit. Elbel I. c. n. 415.

III. Cessante fine legis totaliter pro aliquo subdito singulari, ne ille quidem a legis observatione eximitur, nisi forte lex cessat „*in contrarium*“, i. e. nociva et nimis difficilis evasit. Reuter I. c. „*ex communi sententia*“.

Quare ex hoc solo principio (III) nullatenus illi libros prohibitos legere licet, qui sibi nullum periculum timet. Nam 1. quisnam ab omni periculo se liberum existimare potest? 2. Attamen si sit ita, obstat regula modo data, siquidem lex fertur et viget pro omnibus communitatis membris, quamdiu utilis est *communitati*; 3. neque periculum, quod vitandum sit, sola ratio est, cur Ecclesia libros quosdam prohibere possit et prohibeat: nam in solum odium auctorum potest prohibere.

Hinc ne ii quidem scriptores, qui putant, cessante legis fine in particulari, etiam legis obligationem cessare, audent asserere, licitam esse librorum prohibitorum lectionem iis, quibus periculum non sit pertimescendum: atque merito talis opinio, quae illam licitam esse statuat, ut improbabilis et laxa rejicitur.

Ceterum in iis rebus, in quibus *vere adaequatus* finis legis cessat, in extraordinariis circumstantiis fieri posse, ut obligatio in particulari causa non amplius urgeri debeat (quodammodo per epieikeiam), S. Alph. I. 1 n. 199 auctor est: „Si vero aliquando casus accideret, quod aliquis omnino certus et securus esset, abesse omne hallucinationis periculum, tunc non auderem, (eam) sententiam (quae putat, cessante fine adaequato in casu particulari, legem cessare) improbare; sed hujusmodi casus rarissime poterit evenire.“